

A képek hatalmában

Fogalom és kép. A kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Filozófia Tanszékcsoportjának magyar tagozata által szervezett nemzetközi tanévkezdő konferencia előadásai. 2010. október 30. Szerkesztette Egyed Péter, Gál László. Presa Universitară Clujeană, Kvár 2011. 383 lap

A *Fogalom és kép 2.* című kötet 2010-ben a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Filozófia Tanszékcsoportjának magyar tagozata által szervezett nemzetközi tanévkezdő konferencia tizennyolc előadását foglalja magában, szerkesztett változatban. A kötetben jelen lévő dolgozatok, tanulmányok azoknak a kutatásoknak a folytatásai, amelyek eredményeit először a 2009-ben tartott hasonló konferencián mutatták be a résztvevők. Ezek a *Fogalom és kép* című első kötetben jelentek meg.

Kezdetben a kutatások kiindulópontjául és egyik fő motivációjaként az úgynevezett képi fordulat (*iconic turn*) mibenlétének tanulmányozása szolgált, amely a 21. század fordulóján felváltotta a filozófiai gondolkodás azelőtti nyelvi fordulatát. Ma már teljesen egyértelmű, hogy mind a nemzetközi irodalomban, mind a mindennapi életben is megszokottá vált a képek és a képi tapasztalatok felértékelődése. Ez részben annak köszönhető, hogy az új média, a televízió, a mobiltelefon, internethasználat stb. során a képiség jelentős szerepet tett a kommunikációs eljárásainkban és kultúránkban. Itt azonban nemcsak arról van szó, hogy a képiség egyre fontosabb az emberek, a közösségek számára és a kapcsolattartások működtetésében, hanem arról is, hogy a képek mindig is részt vettek a megismerési és megértési folyamatokban, amelyek azonban mára sok átalakuláson mentek keresztül (média, vizuális és információs kultúra, hálózatok stb. hatására). Továbbá, a kutatások motivációjában az is meghatározó, hogy a fogalom és kép viszonyának boncolgatásában egy nagyon gazdag, sokrétű interdiszciplináris megközelítést lehet alkalmazni, hiszen ezzel a tematikával nemcsak a művészettörténet foglalkozik, hanem a filológia, társadalomtudományok, a vizuális kultúra, a pszichológia, a fenomenológia stb. Ilyen értelemben

a téma kiváló lehetőséget kínál arra, hogy egy sokszínű, több értelmezést megengedő, számos szempontot figyelembe vevő szakmai találkozás diskurzusainak terepét képezze. A kötet célkitűzése akként a törekvésként is megfogalmazható, hogy a kép, képiség filozófiai megközelítései, értelmezési vonalai kerülnek előtérbe, amelyek egyrészt kitágítják az egysíkú művészettörténeti perspektívát, másrészt felvetik a képiség mai szerepét különböző jelenségekkel kapcsolatban, továbbgondolva, ki-kérdezve, elmélyítve azt s megnyitva egy hozzájuk kapcsolódó mélyebb filozófikus dimenziót is.

Az előadásokat olvasva kétségtelenül az a benyomásunk támad, hogy a képek világnak filozófiája fontos, izgalmas és produktív munkákat eredményezett. A szakmaközi, interdiszciplináris folyamat valóban nagyon sikeresnek mondható, főként a sokszínűségére való tekintettel. Ilyen vonatkozásban ez a kötet kitűnő bevezető arra nézve, hogy a befogadó a témával kapcsolatban új szemléletmódokkal, problémákkal, kérdésekkel találkozjon.

A tematika szerkezeti és tartalmi szempontból néhány fontosabb csomópont köré csoportosul. A képekhez vagy fogalmakhoz kötődő elemzésekkel kapcsolatban hol a kép fogalma, hol a fogalom maga kerül kitüntetett pozícióba (pl. a világ fogalma). A dolgozatok egyrészt általánosabb keretbe illesztve és valamilyen hagyományhoz kapcsolódva (pl. hermeneutika) íródtak, de bizonyos témák sokkal konkrétabb kontextusok közé illesztve is problematizálásra kerülnek. Hadd említsek pár konkrét kérdésfelvetést is, jelezve a kötet bevezető gondolatmenetének néhány pontját. Vajon hogyan hat a filozófia mai képére az a transzformáció, melynek során a sokáig háttérbe szorított képiség ismét kitüntetett szerephez jutott? Ropolyi László

ezzel a kérdéssel bírkózik meg, a filozófiának egy olyan (át)változásával kapcsolatban, amelynek során az lemond a teljesség igényéről, és áttér inkább a tudományosabb jellegű, részprobléma-boncolgató stílusra. Egyed Péter ezúttal a filozófia képeiről és a filozófiai imagisztikáról ír, melynek kapcsán kihangsúlyozza egyrészt a képek szerepét a megismerési, konceptualizációs folyamatainkban és az értelem képeinek kiemelkedő szerepét a gondolkodás történetében. A konkrétabb kontextusba állítás menetében tanulmányozhatjuk Wittgenstein filozófiájának és a fotográfiának a kapcsolatát, a családi hasonlóság, a felismerés, az identitás fogalmaival párhuzamban (Lehmann Miklós). Ebbe a keretbe illeszkedik a dokumentumfilm és a valóságfogalom, illetve objektivitás viszonyának boncolgatása, amelynek kapcsán a dokumentumfilm mivoltát úgy közelíthetjük meg mint egyfajta műalkotást (Ungvári Zrínyi Imre). Gál László a képi következtetés logikai mibenlétére, lehetőségére kérdez rá a Gál Gabriella által készített épületterv folyamatos végigkövetése kapcsán. Jánó Miklós művészettörténész freskókkal kapcsolatban közelíti meg a képek egyes funkcióit, Szöcs Krisztina pedig a közép-európaiság egyes képi vonatkozásaival foglalkozik Jan Patocka filozófiája mentén.

A következő három tanulmány a *Kép, közvetítés és gondolkodás* cím alatt jelenik meg. Ebben a keretben Mester Béla Posh Jenő filozófiájával foglalkozik, amely magyar területen egy olyan álláspontot képvisel, miszerint a képek funkciója a gondolkodásban egyenesen eliminálható. Veress Károly a hermeneutika felől szofisztikált módon elemzi a kép és a nyelv lényegi viszonyát, amelyben meghaladhatóvá válik hagyományos szétválasztásuk. Tamás Dénes a világ filozófiai fogalmairól írt, mint amelyek a gondolkodás történetében nagy változásokon mentek keresztül (világ mint ismerettárgy, világ mint antinómiák forrása, életvilág, benne-lét stb.) Ehhez kapcsolja azt a kérdést, hogy vajon napjaink médiaforradalma milyen következményekkel jár a világfogalom további alakulására nézve. Az ezt követő négy tanulmány a *Kép, kommunikáció és média* cím alatt csoportosul. Antik

Sándor a képi gondolkodásra és a vizuális kommunikációra való nevelés néhány elméleti és gyakorlati felvetéséről állította össze saját írását. Szécsi Gábor az új, elektronikus kommunikációs kultúrának a főbb vonásaira kíván rámutatni a nyelv képiessé válását kísérő jelentéstani változások bemutatásával. A vizuális kommunikáció, kultúra, literacy, digital media és hasonló jelenségekről Keszeg Anna foglalta össze saját gondolatait. A következő tanulmányban (Lurcza Zsuzsanna) visszatér a hermeneutika szelleme, mégpedig az identitás jelenségével kapcsolatban, ahol arról olvashatunk, hogy önmagunk identitása(képe) egyrészt leválaszthatatlanul összefonódik a mássággal, az átalakulással, a folyamatos történészerűséggel és játékos ingamozgásban ragadható meg a közties, az azonos, a más, az egyén és kultúra stb. közt. A kötet utolsó három tanulmánya a *Kép és instrumentalizáció* cím alatt szerepel a szerkesztésben. Ennek során megismerkedhetünk Kerekes Erzsébet tanulmánya alapján a Heidegger vallásfenomenológiai írásában helyet kapó képi ábrázolásokkal. Az utolsó két dolgozat pedig visszatér Arisztotelész műveire, egyrészt Horváth Péter fejtegetései kapcsán, aki az ókori görög gondolkodónak az általánossal kapcsolatos fogalmairól számol be, másrészt Schmidt Dániel interpretációs törekvéseiben, aki a mozgás és lehetőség fogalmait vizsgálja Arisztotelész gondolkodásában.

A könyvet végigolvasva valóban bebizonyosodik, hogy a *Fogalom és kép 2.* egy újabb sikeres alkotás, amely továbbvitte a megelőző kutatásokat, és gazdagon gyarapította azok tartalmait. Egy szisztematikus, komplex és módszeres munka, amely arról árulkodik, hogy szerzői gondos, komoly erőfeszítéseket szántak arra, hogy szemléletüket, megközelítésmódjukat, interpretációs törekvéseiket és elemző eljárásukat a lehető legjobban kivitelezzék. A kötet részben nem felel meg a tematika történeti dimenziójáról, hiszen a fogalom és kép viszonyának kérdése nagy hagyománnyal rendelkezik, éppen ezért, ahol szükséges, újra megjelennek pl. Platón, Arisztotelész, Wittgenstein, Heidegger stb. gondolatai, de eközben számot kell

vetni a posztdmodern jelenségekkel is, ezeket valahogyan összekapcsolni a már kialakult történelmi értelmezésekkel. Kétségtelen, hogy az itt nagyon röviden bemutatott könyv eredeti, sokrétű és gazdag gondolatvilágával valóban igen fontos és érdekes lehet nemcsak a filozófia iránt érdeklődők, de mindazok számára is, akik főleg manapság, ha nem tudatosítják is, de kikerülhetetlenül benne állnak

abban a kulturális és egzisztenciális szituációban, amelyben a képek szerepe rendkívül felerősödött. A kötet színvonalas filozófiai és tudományos munkái bárkinek ajánlhatók, akiknek az érdeklődését felkelti a fogalmak és képek világa és szeretnének részletesebben is elmélyülni az értelmükben.

Papp Levente

A távolság antinómiái

A távolság antinómiái. Hermeneutikai és alkalmazott filozófiai kutatások.

Szerkesztette Veress Károly. Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság, Kvár 2009. 252 oldal

A *távolság antinómiái* című tanulmánykötet 2009-ben jelent meg a Bolyai Társaság kiadásában és a kolozsvári Babes–Bolyai Tudományegyetem Filozófia Tanszékesportjának magyar tagozatán megvalósult közös kutatási projekt eredményeként jött létre. A tanulmányok szerzői az *Alkalmazott filozófiai kutatások* és *Politikai képviselőlet és kormányzás az etnikailag megosztott társadalmakban* mesterképzők, illetve a *Kommunikáció és kultúra* doktori iskola hallgatói, valamit egyetemi oktatók.

A kötet címe provokatív abban az értelemben, hogy a távolság problémájának kettősségére hívja fel a figyelmet. A köznapi tudatban a távolság egyfajta negatív tapasztalatként konstituált, olyanként, mint ami distanciát, diszkrepanciát okoz. A kötet tanulmányai, rávilágítva a távolság kérdésének produktív oldalára, épp ezt az előítéletet cáfolják meg.

A kötet központi kérdése a 20. századi filozófiai hermeneutika egyik alap gondolata, azaz a megértés és a távolság tapasztalatának szerves összetartozása. Amikor egy másik emberrel, másik kultúrával, egy idegen szöveggel kerülünk megértési viszonyba, a másik mindig egy meghatározott tapasztalati távolságból lép velünk kapcsolatba. E távolság pedig lehet

térbeli és időbeli egyaránt. A gadameri hermeneutika épp azt emeli ki, hogy az időbeli távolság nem szakadék, ami elválaszt, távol tart, és amelyet át kell hidalni, hanem épp ellenkezőleg, a jelenlegi történet hordozó alapja. A historicista felfogással ellentétben a megértő feladata nem a távolság mint szakadék áthidalása, hanem a távolság pozitív és termékeny lehetőségének felismerése a megértésben.

A kötet első három tanulmánya a távolság problémakörét fenomenológiai nézőpontból közelíti meg. Zuh Deodáth Husserl interszubjektivitásról alkotott koncepciójának ismertetése és kritikája révén mutat rá az idegen, a másik kultúra és a köztem tételeződő távolság kérdésének kettősségére. Kerekes Erzsébet Heidegger *Einleitung in die Phänomenologie der Religion (Bevezetés a vallás fenomenológiájába)* című előadásának vizsgálata kapcsán világít rá az időbeli távolság produktív oldalára a vallási életben, a hit megélésében. Majd Schmidt Dániel a fenomenológiai nézőpontot folytatva a térbeli távolság ontikus és ontológiai értelmét ragadja meg Heidegger *Lét és idő* című műve alapján. Értelmezésében a távolság ontikus és ontológiai értelemeinek egyfajta dialektikus mozgása figyelhető meg, amelynek célja a

Péter Mónika (1984) – magyartanár, doktorandus, BBTE, Kolozsvár, peter.monika@yahoo.com

A recenzió az Európai Szociális Alap által 2007–2013 között a POSDRU/107/1.5/S/76841 számú szerződés alapján társfinanszírozott „Modern doktori képzések: nemzetköziesítés és interdiszciplinaritás” című projekt keretében készült.